

stropih podeželskih cerkvâ za posebno, najoŹje z lepotnimi razpoloŹeni ljudstva zvezano skupino umetnoobrtnih ustvaritev, katere ambicija presega vsakdanje ljudski značaj, razvija pa se še vseeno v okviru narodopisne celote, čeprav na njeni najvišji plasti, kjer zavedno ustvarja nekaj visoko kakovostnim izdelkom mednarodne umetne obrti vsaj po hotenju po večji popolnosti enakovrednega.

Fr. Stelè

F. S. Finžgar, Makalonca. (Opremil JoŹe Plečnik.) Nova zaloŹba v Ljubljani 1944; 95 str.

Štiri narodne pravljice iz Finžgarjevega peresa. Zapisovalec in »prepisovalec«¹ jih je zbral pod svetopisemskim geslom (3) »Modri išče, starih modrost, skrivnosti njih pregovorov tehta in v globine se prilik potaplja«. O pravljičah samih poroča (91): »Brskal sem po drobnih spominih na svoja mlada leta. Našel sem materino pismo, njene molitvene bukve Slata krona, očetov potnošter, čedro, kresalo in mehur za tobak, Zraven je bil orumenel zavojček. Odvijem ga in zagledam s svinčnikom popisane liste, ki sem nanje popolnoma pozabil. Berem in berem. Pravljičice so, ki sem jih poslušal v kočah pri ovčarjih in črednikih, ko sem se kot študent pretikal po planinah že več kakor pred pol stoletjem. To sem prepisal.«

Svojevrstna, čudovita knjiŹica. Ni je spisal ne Źupnik Finžgar ne pisatelj ne akademik, črednik Finžgar je te starine v pastirski koči pripovedoval, tovariši čredniki, ovčarji, tretjinki, lovci okoli ognjišča so ga poslušali, tudj kdaj popravljali, Źupnik-pisatelj-akademik pa je v ozadju tiho pisal svoj »prepis«. Po osnutku, motivih in motivnih nizih so te pravljice mednarodno srednjeveške; narodno slovenske so postale, ko so se v nešteti rodovih pripovedovalcev po slovensko preobrazile in po domače preodele ter se navzele slovenskih Źivljenjskih oblik in pogledov na Źivljenje. Prav do dna slovenski jim je jezikovni slog; po besedah in kakor so besede postavljene, je to do zadnjih odtenkov prijemljivo nazorna, bogata, Źiva narodna govorica, vsa gorenjska, naravnost brezniška; pravi vzor narodne pripovedne umetnosti pa so po pripovedniškem daru črednika-umetnika Finžgarja. Tako so postale te starine narodne umetnine, ki se more kosati z njimi samo še mladega Levstika »Martin Krpan z Vrha«, pa še ta samo glede čvrstega narodnega jezika in pripovedovanja, glede zdruŹitve teh prednosti z zvestobo do narodnega izročila pa tudi ta ne. Kajti Levstikov Krpan je sicer sam po vsej verjetnosti res oseba iz narodne pripovedke, teŹko pa da bi bila do kraja narodna tudi vsa Krpanova zgodba. Finžgarjeve pravljice Makalonca, Hudobin potepin, Kvartopirčev sin in Kačja dolina pa so nedvomno narodne pravljice.¹

»Makalonca«² je »Lepa Magelona«, zgodba o zvesti ljubezni provansalskega grofiča Petra in napolske kraljične Magelone, spisana po arabski pravljici (1001 noč) nekje v Provansi (1457); Vid Warbeck je knjiŹico prevedel na Nemško (1527) in se je od 1535 dalje kot »ljudska knjiga«³ mnogokrat ponatisnila (najlaŹe dostopna v Insel-Bücherei, Nr. 39, Die Schön Magelone), na Francoskem je še v 19. stol. Źivela kot pravljica. Gorenjcem pa ni bilo dovolj da je bil kraljič Petrus junak v turnirjih in zvest v ljubezni, pokazati je bila treba, da je bil tudi sicer v vseh pogledih »pripraven fant«; njegovî službi pri skopem kovaču in lenem tesarju spominjata drugih pravljinih obrazcev; v teh pa se kaŹe bolj junakova moč in silovitost (Bolte-Polívka II, št. 90 Der junge Rese, zlasti str. 193 ss., Čajkanovič, št. 100 Mededovič in str. 531 s); v »Makalonci«⁴ prihaja bolj do veljave Petrova pripravnost in dobrot.

»Hudobin potepin«⁵ zdruŹuje vrsto pravljič o »Neumnem hudiču«, ki jih je zelo mnogo (Bolte-Polívka III, št. 189 Der Bauer und der Teufel; n. d. V, Register 298, s. v. Teufel, betrogen). Posebej prim. glede lovčeve puške

¹ Prav bi pa lè bilo, ko bi Finžgar izročil javnosti tudi osnove za te svoje umetnine, izvirne zapiske iz študentovskih let, čeprav niso stenografski zapisniki.

— hudičeve pipe: Bolte-Polívka III, 531 in op. 2; glede krojačevega sira-kamna: Bolte-Polívka I, št. 20 Das tapfere Schneiderlein, motiv preskušnje z velikanom B¹, str. 149.

»Kvartopirčev sin« je strnjen iz dvoje pravljic. Uvodni motiv, da oče sina že pred rojstvom nevede hudobcu zapiše, je zelo pogosten (Bolte-Polívka V, Register 292, 296, s. v. Kind, Sohn unwissentlich dem Teufel verscrieben). Tu pa je uporabljen kakor v pravljici o »Spokorjenem grešniku«: sina dado, da bi ga hudobca rešili, študirat; namesto za duhovnika pa se pripravi za jezičnega dohtarja; k puščavniku ne gre pozvedovat za pot v pekel, da bi dobil tam očetov zapis nazaj (in potem k puščavnikovemu bratu razbojniku, ki se po duhovnikovi vrnitvi iz pekla spokori: Bolte-Polívka III, št. 206 Die drei grünen Zweige, Tolovaj Mataj, prim. Iv. Grafenauer, Zbornik Zimske pomoči, 372 ss.), ampak zaide k njemu na poti k cesarju, da bi se mu kot pravdoznanec in vitez v službo ponudil. Puščavnik mu obljubi pomoč zoper hudobca: cesarju naj se ponudi za ovčjega pastirja, zoper volkove, ko ne sme nobene ovce zgubiti, mu da piščalko; potem si nepoznan s trikratno viteško igro pridobi cesarjevo hčer, po rani na nogi ga izslede in postane mladi cesar; puščavnik reši potem še njegovega sinka, ki ga hudobec določeni dan namesto njega ugrabi. To je skoraj od poteze do poteze kajkavska pravljica o »Kraljiču-zajčjem pastirju in medvedu« (Valjavec², št. 9 str. 136—41; namesto ovac zajci (C), trikratna viteška igra za kraljično, rana na nogi (D), medvedova odkletev, ki je začaran kralj (F); prim. Bolte-Polívka III, št. 136 Der Eisenhans; nam. zajčjega pastirja vrtnar (v 12. stol. že legendarno predelana »Robert Hudobec«, n. d., str. 107 s.); zajčji pastir v drugi zvezi (piščalka za sklicanje zajcev: Bolte-Polívka III, št. 165, tudi slovenske inačice, 271).

»Kačja dolina« je pravljica (krajevna pripovedka) o beli kači, kačji kraljici (Kelemina, št. 87 III, lit. str. 386), strnjena z motivi iz pravljic o rajni materi pomočnici (Bolte-Polívka I, št. 21 Aschenbittel, motiv B), o rešitvi v kačo (ali drugo žival) začarane kraljične ali kraljiča, rešitev največkrat s poljubom, obglavljenjem (tako zg. pri medvedu), razsekanjem ali drugače (Bolte-Polívka V, Register, 271 s. v. Entzauberung), v slovensko-hrvatskih pravljicah pogosto tudi s šibo (SNP I, št. 76—7: Lepa Vida reši s šibo v kačo spremenjenega kraljiča; Čajkanović, št. 68 [op. str. 524 k v. 15 ss.]: Sv. Luka: Gospod spremeni s šibo tatinskega pijanca Luka v vola in spokorjenega takisto spet v človeka, sv. Luka).

Finžgarjevimi narodnimi pravljicami, zlahtnim srednjeveško-slovenskim podobam, je izdelala Plečnikova knjižna oprema kongenialen okvir. »Makalonca« je ena najlepših slovenskih knjig.

Finžgarjeva »Makalonca« naj bi bila drugim prirediteljem narodnih povestic pouk in svarilo: naj se nihče ne loti književnega »prepisavanja« takih besedil, kdor ni sam kakor črednik-umetnik Finžgar zvest narodnim izročilom, dober pripovedovalec narodnih pravljic in pripovedk, ki ga otroci in odrasli radi poslušajo, in komur pristno krajevno narečje ne teče tako gladko kakor teče gorenjski kmečki jezik Brezničanu Finžgarju (dr. A. Breznik, Jezik naših časnikarjev in pripovednikov, Cvetje 19, str. 210—7).

Ivan Grafenauer

Ljudske pripovedke iz Dobropolj. Zapisal Ljubič Tone. Narodopisna knjižnica, 3. zv. Ljubljana 1944. 95 str.

Staro narodno pripovedno blago pri nas skoraj povsod bolj ali manj gine. Toliko skrbneje bi bilo treba zapisati, kar se še rešiti dá, toliko vestneje izdati. O tem zvezku se ne more reči, da bi bil tak, kakršen bi moral biti. Ze naslov »Ljudske pripovedke« ni pravi; v zbirki je ena sama prava cela pripovedka (Grad na Gorici, 16, 91), mimo nje še nekaj drobcev v sestavku »Zakaj je v Bobropoljah toliko bogcev« (9), vse drugo so pravljice, le da so nekatere kam v Dobropolje prestavljene. Inačice so zanimive, nekatere dosti dobro pripovedavane, nekatere drugod redke ali kar neznane; vse so bolj ali manj po svoje zasukane, narodopisno dragocene. Zal pa prireditelj ni ravno zgled, kako je treba narodopisno blago izdajati. Zapisovalec T. Ljubič se zaveda (7),